

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ на тема „Персонажът в драмата – класически и съвременни измерения и сценични предизвикателства“ на Михаил Тазев с научен ръководител проф. д-р Венета Дойчева

от доц. д-р Асен Терзиев

Дисертационният труд на Михаил Тазев представлява опит за комплексно и всеобхватно осмисляне на едно от ключовите понятия в театъра – драматическия персонаж. Текстът е логично структуриран в два големи блока. Най-общо първата част се занимава с проблема за персонажа от гледна точка на историята и теорията на драмата, докато втората включва и проблематика от областта на теорията на представлението, фокусирайки се върху различните стратегии за пренасяне на персонажа от текста в материалната конкретност на актьорското тяло и театралната сцена.

Преди да навлезе в историческата част, където проследява в хронологичен ред развитието на категорията персонаж в драмата, Михаил Тазев очертава концептуалната теоретична рамка, в която ще разглежда понятието. Позовавайки се на класическите схващания в теоретизациите на Платон, Аристотел, Хораций, Боало, Лесинг, Дидро и др., и с ясното съзнание за различията, но и сходствата помежду им, докторантът прави опит за синтезирано и обобщено резюме на разбирането за същността на драматическия персонаж, базирано на представата за подражание или мимезис, според която персонажът в драмата се проявява преди всичко като специфична художествена проекция на някакъв човешки образ (дори когато става дума за божество), която е в определяща, функционална връзка с действието на пиесата. Тазев се опира и на устойчивостта на този възглед в

съвременната театрална теория, цитирайки на с. 7 една от дефинициите за персонаж от един от най-авторитетните съвременни теоретични трудове - „Речник за театъра“ на Патрис Павис.

В първата част на дисертационния си труд Михаил Тазев се опитва да обрисова в обобщен вид цялата траектория на развитието на европейската драма от Античността с появата на трагедията в Древна Гърция до нашето време, белязано от философския постмодерен и ироничен скептицизъм към т.нар. „метанаративи“ или „големи разкази“, когато драмата се проявява в множество разнообразни жанрови форми, дори такива, които немският теоретик Ханс-Тийс Леман парадоксално ще определи като „постдраматични“. Заявеният стремеж на Михаил Тазев е да проследи историческото развитие на категорията персонаж в рамките на драмата като литературен род и на него са посветени около 100 страници от текста. Само по себе си подобно намерение е непосилно за рамките на една дисертация, затова и Михаил Тазев се е постарал да се движи спрямо логиката на големите културно-исторически рамки, посредством които се представя европейската театрална история. Той преминава през Античността, Средновековието, Ренесанса, Барока и Класицизма, Просвещението, Романтизма, Модернизма и постмодерната епоха, избирайки емблематични имена на драматурзи и/или драматургични произведения, които изпълняват функцията на жалони. Написаното демонстрира добро познаване на театралната история, но текстът би спечелил от една допълнителна стилистична редакция, която да се опита да изведе на преден план основния фокус на изследването, а именно ясно да се демонстрира какво се различава в разбирането за персонажа във всяка една от отделните исторически епохи, като едновременно с това много се внимава да не се изпада в прекалена схематизация, към която текстът определено има склонност и налага върху драмата една изкуствена, прогресистка линия, според която персонажът се намира в някакво перманентно състояние на възходящо и усложняващо се

развитие. Бих препоръчал и една по-голяма степен на точност и обобщеност, която да се върне към основните две понятия заложени в заглавието на темата. Казано с други думи – да се изведе категорично ясно кои, според Тазев, са класическите, и кои са съвременните измерения на персонажа. При следването на хронологична логика е добре също така тя да бъде още по-ясно прецизирана, като разбира се, се съхрани съзнанието за нюансите и припокриванията между отделните периоди. На места текстът все още демонстрира колебливост, като най-яркият пример за това е двукратното споменаване на пиесите на Калдерон де ла Барка (на с. 31 и с. 40), като характерни както за ренесансовата, така и за бароковата театрална естетика, без да се отделя специално внимание на разликите помежду им.

В известна степен Михаил Тазев е успял да прецизира терминологичния апарат, с който работи, но при желание от негова страна, една допълнителна стилистична редакция би могла да подобри допълнително текста, като още по-категорично се отграничат моментите, в които понятието драма и неговите производни се употребяват веднъж в смисъла на по-общото понятие за „драма“ като един от литературните *родове* и втори път, когато самото понятие „драма“ се използва в смисъла на наименование на определен драматически жанр в различните епохи (гражданска драма, модерна драма, мелодрама и др).

В структурата на своята работа, обаче следва да се отбележи, че Михаил Тазев е успял ясно да очертае двата типа анализ, които е избрал да прилага. Като цяло първата част на труда е доминирана от първия тип аналитично мислене, който се родее повече с теорията на драмата и се отнася до чисто драматически категории като фабула, единство на време, място и действие, характер на персонажа и др. Докато във втората част на работата преобладава изцяло вторият тип анализ, който е свързан повече с проблемите в теорията на представлението и се отнася до конкретната

режисьорска и актьорска интерпретация на персонажа в дадено представление.

Втората част на изследването е оригинална и в нея е видим неговият автентичен принос. През анализите на добре подбрани примери от съвременни постановки, които докторантът е изгледал, и които издават добро познаване на съвременната българска и международна театрална сцена, той се опитва да очертае карта на предизвикателствата, които персонажът поставя пред театралния творец, когато се опитва да го осъществи и материализира на сцената. Тазев концептуално и находчиво е избрал да огледа тези предизвикателства през четири основни ориентира, на които посвещава четири самостоятелни подглави: действие, език, пространство и време, като динамично прехвърля ракурса между проблема за текста и проблема за представлението. Силата на изложението тук идва предимно от оригиналните самостоятелни критически анализи на съвременни български и чуждоезични представления, които Тазев избира, за да илюстрира своите тези. На около 30 страници са представени и разгледани едни от най-ярките съвременни постановки, което съвсем не на последно място демонстрира и развития, и изтънчен театрален вкус на докторанта. Сред тях се нареждат значими театрални събития като зрелищните постановки „Боеен кон“ и „Животът на Пи“, представяни в България като част от програмата „Национален театър в Лондон на живо“; „Миранда“ по Уилям Шекспир на литовския режисьор Оскарас Коршуновас и „Синята птица“ в Народния театър в модерния прочит на Мариус Куркински. Те са подбрани, за да демонстрират предизвикателствата, свързани с драматическото действие, когато персонажите, негови агенти, са животни и абстрактни фигури, а самото действие понякога се разгръща в извънредно ограничени обстоятелства, като например невъзможността на прикованата в инвалидна количка Миранда, според версията на Коршуновас, да се движи самостоятелно.

По отношение на предизвикателствата спрямо езика, Михаил Тазев използва примери с нашумелите постановки на Тимофей Кулябин „Три сестри“ в театъра в Новосибирск и „Нора“ в Народния театър в София, в които диалогът парадоксално е представен със средствата на жестомимичния превод и дигиталните съобщения в интернет и социалните мрежи. Представена е и постановката „Вуйчо Ваньо“, също част от програмата „Национален театър в Лондон на живо“, в която виртуозният актьор Андрю Скот изиграва всички роли от класическата Чехова пиеса. Примерите от българската сцена включват няколко от художествените постижения за последните театрални сезони като постановката на Зафир Раджаб в Театър „Българска армия“ на пиесата „Племе“ от Нина Рейн и „Венецианският търговец“ от Уилям Шекспир, реж. Явор Гърдев в Народния театър, в които действието се разгръща паралелно на няколко езика.

Що се отнася до играта с пространството примерите на Михаил Тазев са също много добре подбрани, за да илюстрират разнообразните аспекти. Знаменитата американска постановка „Куклен дом“ на Лий Бруър, в която всички мъжки роли се играят от джуджета и пространството е изградено по техния размер, демонстрира играта с мащабите и перспективата, както го прави и Джейми Лойд в своята версия на „Чайка“, където актьорите-персонажи са разположени в гигантска кутия, която не напускат. В своя модерен прочит на „Медея“ в Народния театър, режисьорът Деклан Донелан изгражда сценичното пространство със съучастието на публиката, която е поставена на сцената наравно с актьорите.

Зависимостта на персонажа от времето, Тазев представя през анализи на постановки, в които действието симултанно прескача между различни периоди в настоящето, миналото и бъдещето като „Променяне“ от Лив Улман, реж. Гергана Димитрова; „Леополдщат“ от Том Стопарт, реж.

Патрик Марбър; „Мрак на края на града“, реж. Катрин Медлер; „Съзвездия“ от Ник Пейн, реж. Елица Йовчева. Тук ми се струва, че да остане верен на собствения си подход, би било добре, по подобие на предходните подглави, докторантът да помисли за още по-ярки примери от българската и световната сцена, с които да илюстрира своите разсъждения и да покаже как времето в драмата може да бъде манипулирано, за да се изгради на сцената едно по-сложно разбиране за персонажа като притежаващ собствена памет и идентичност

Въпреки изложените критични бележки, считам че текстът притежава цялостност и демонстрира добри познания както върху историята на театъра, така и върху неговото съвременно състояние. Неговият специфичен фокус върху един от фундаменталните проблеми в теорията на драмата и представлението, който е разработен самостоятелно, съвестно и детайлно, ми дава основания да препоръчам на Михаил Тазев да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“.

16 януари 2026 г.

доц. д-р Асен Терзиев